

REKREACYJNE UŻYTKOWANIE LASU – DEKLAROWANA ŚWIADOMOŚĆ I ODNIESIENIA SPOŁECZNE DO STOSOWANYCH OGRANICZEŃ

Jarosław Kikulski

Streszczenie. Jednym z czynników, które prowadzą do degradacji ekosystemu leśnego jest ruch rekreacyjny. Szczegółowa analiza wyników badań, przeprowadzonych na reprezentatywnej grupie dorosłych osób, wskazuje na różny, zależny od cech społecznych respondentów, poziom deklarowanej świadomości w zakresie negatywnego wpływu rekreacji na las. Jednocześnie różnice te dotyczą akceptacji stosowanych ograniczeń podczas wypoczynku w lasach w celu ich ochrony i zachowania dla kolejnych użytkowników. W artykule przedstawiono deklarowaną świadomość oraz odniesienia społeczne do stosowanych ograniczeń w rekreacyjnym użytkowaniu lasu.

Słowa kluczowe: użytkowanie lasu, rekreacja w lesie, świadomość ekologiczna

RECREATIONAL USE OF THE FOREST – DECLARED AWARENESS AND SOCIAL REFERENCE TO THE APPLIED RESTRICTIONS

Abstract. One of the factors that lead to degradation of forest ecosystem is a recreational traffic. Detailed analysis of research results, conducted on a representative sample of adults, points to variable, depending on the social characteristics of respondents, level of declared awareness of the negative impact of recreation on the forest. At the same time, these differences relate to the acceptance of applied restrictions during stay in the forests for their protection and preservation for future users. The article presents the declared awareness and social references to the applied restrictions on recreational use of the forest.

Keywords: forest use, recreation in the forest, ecological awareness

Wstęp

Wśród różnych funkcji pełnionych przez lasy wzrasta znaczenie rekreacyjnego użytkowania lasu. Wynika to ze zmian w hierarchii wartości w społeczeństwie, bowiem coraz większą uwagę przywiązuje się do sposobu spędzania wolnego czasu. Ponadto w związku z rozwojem cywilizacyjnym i wynikających stąd również niekorzystnych zjawisk, istnieje potrzeba wypoczynku na terenach o cechach odmiennych od środowiska zamieszkania i pracy na obszarach zurbanizowanych. W złożoności interakcji zachodzących pomiędzy wypoczywającymi, a środowiskiem leśnym wskazać należy także konsekwencje, które ujawniają się w postaci degradacji lasu (m.in. szkody w szacie roślinnej, zmiany struktury gleby), co zostało udowodnione naukowo (m.in. Faliński 1973, Kellomaki i Saastamoinen 1975, Kostrowicki 1981, Baranowska-Janota i Kozłowski 1984, Łonkiewicz i in. 1986, Krzymowska-Kostrowicka 1999, Witkowska-Żuk 2000, Tracz 2004). Rekreacyjne użytkowanie lasu, jako powszechnie akceptowane, może prowadzić do większych zmian w ekosystemach leśnych niż pozyskiwanie surowca drzewnego (Paschalis-Jakubowicz 2004). Ponadto zarządzanie przestrzenią leśną, również w odniesieniu do realizacji funkcji społecznych, bez wykorzystania wyników badań naukowych, implikuje zagrożenia dla terenów leśnych, a tym samym i człowieka. Ważne jest zagospodarowanie rekreacyjne obszarów leśnych, pozwalające na zwiększenie pojemności rekreacyjnej. Jednocześnie świadomość społeczeństwa w zakresie negatywnego wpływu ruchu rekreacyjnego na las oraz społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń są istotne i pilnie wymagają rozpoznania.

Cel i zakres pracy

Celem pracy jest określenie deklarowanej przez społeczeństwo wiedzy w zakresie negatywnego wpływu ruchu rekreacyjnego na las. Zbadano, jak dalece społeczeństwo akceptuje stosowanie ograniczeń podczas wypoczynku w lasach w celu ich ochrony i zachowania dla kolejnych użytkowników. Przeprowadzono weryfikację statystyczną, określającą istotność różnic w deklarowanej świadomości oraz akceptacji ograniczeń, w zależności od cech społecznych osób, które uczestniczyły w badaniu. W ramach pracy przeprowadzono indywidualny wywiad kwestionariuszowy z 947 dorosłymi respondentami.

Metodyka badań

Badania przeprowadzono na terenach, które odznaczają się występowaniem walorów wypoczynkowych, wysoką wartością zasobów przyrodniczych, turystyczną bazą noclegową (ośrodki wypoczynkowe, biwaki) oraz presją ruchu rekreacyjnego. Założenia te zostały spełnione przez tereny m.in. Obrębu Drwęca (Nadleśnictwo Iława) oraz Obrębu Warlubie (Nadleśnictwo Osie). W pracy zastosowano metodę indywidualnego wywiadu kwestionariuszowego, który został przeprowadzony w okresie letnim (w latach 2005 i 2006) z mieszkańcami terenów wiejskich, z osobami przebywającymi w ośrodkach wypoczyn-

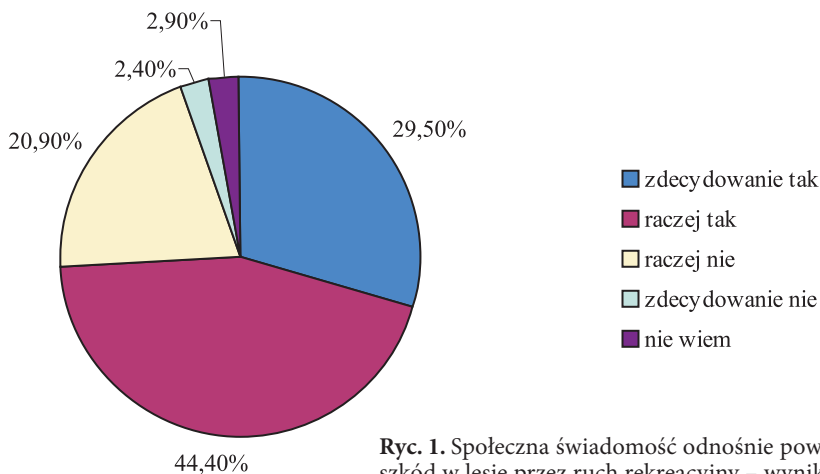
kowych, na prywatnych działkach rekreacyjnych oraz z respondentami zatrzymującymi się na parkingach leśnych. Osoby, które wzięły udział w wywiadzie zostały dobrane w sposób losowy (próbą reprezentatywną), dzięki czemu możliwe było wiarygodne i rzetelne generalizowanie otrzymanych wyników wobec całej badanej populacji (Kikulski 2008).

Deklarowaną przez społeczeństwo świadomość w zakresie negatywnego wpływu rekreacji na las rozpoznano na podstawie odpowiedzi respondentów na pytanie cyt.: „Czy Pani(a) zdaniem wypoczynek w lasach powoduje na ich terenie szkody czy też ich nie powoduje?” (Kikulski 2008). W celu ustalenia poziomu społecznej akceptacji stosowanych ograniczeń podczas wypoczynku w lasach w celu ich ochrony i zachowania dla kolejnych użytkowników zastosowano pytanie cyt.: „Czy dopuszcza Pan(i) konieczność stosowania ograniczeń podczas wypoczynku w lasach w celu ich ochrony i zachowania dla kolejnych użytkowników (przyszłych pokoleń) czy też nie dopuszcza Pan(i) takiej konieczności?”. Podkreślenia wymaga, że pytanie to dotyczyło stosowanych ograniczeń (Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody).

Istotność różnic w udzielonych odpowiedziach w zależności od cech społecznych ankietowanych ustalono stosując funkcję χ^2 (chi – kwadrat) w postaci logarytmicznej – tzw. funkcję G. Metodyka badań została skonsultowana z socjologiem.

Wyniki badań

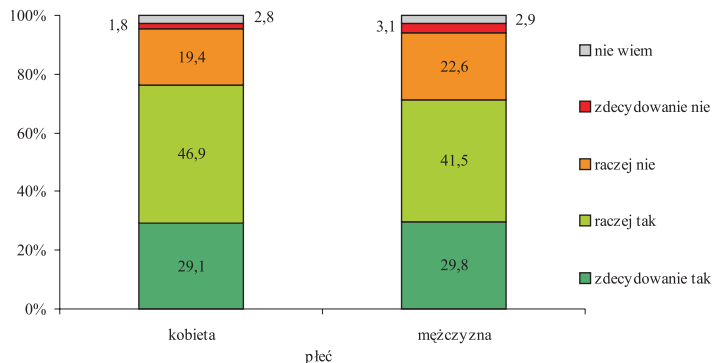
Wyniki badań wskazują, że społeczeństwo w większości (73,9%) deklaruje, że jest świadome możliwości powstania szkód na terenach leśnych w wyniku presji ruchu rekreacyjnego (ryc. 1). Rozpatrując świadomość w zakresie negatywnych skutków

Ryc. 1. Społeczna świadomość odnośnie powodowania szkód w lesie przez ruch rekreacyjny – wyniki ogólne
Fig. 1. Social awareness of harming the forest by the recreational traffic – the overall results

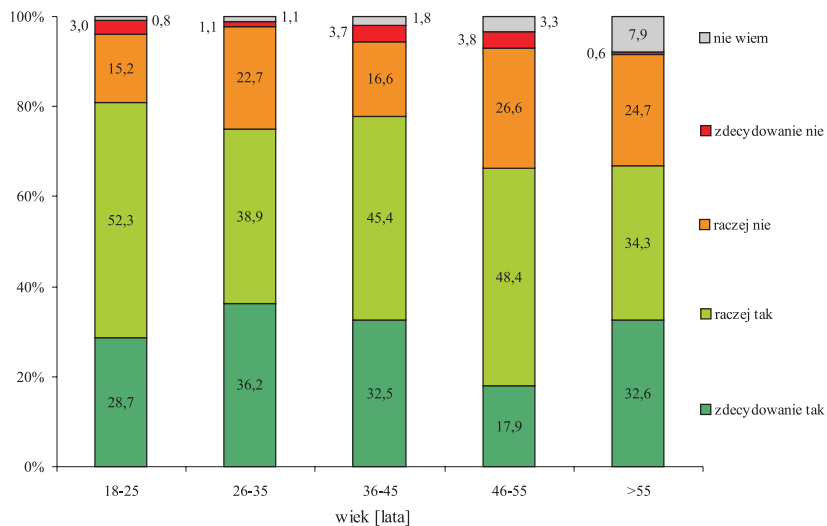
rekreacji w zależności od płci, statystycznie istotnych różnic nie stwierdzono (ryc. 2). Natomiast wykazano je w zależności od:

- wieku respondentów (ryc. 3); osoby z przedziałów wiekowych 46–55 lat i >55 lat statystycznie w mniejszym stopniu są świadome konsekwencji wypoczynku na terenach leśnych;

Ryc. 2. Społeczna świadomość odnośnie powodowania szkód w lesie przez ruch rekreacyjny – w zależności od płci

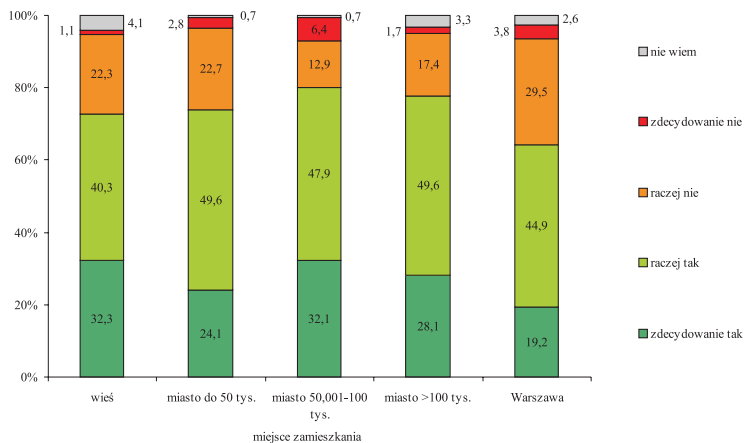
Fig. 2. Social awareness of harming the forest by the recreational traffic – depending on the gender

Ryc. 3. Społeczna świadomość odnośnie powodowania szkód w lesie przez ruch rekreacyjny – w zależności od wieku

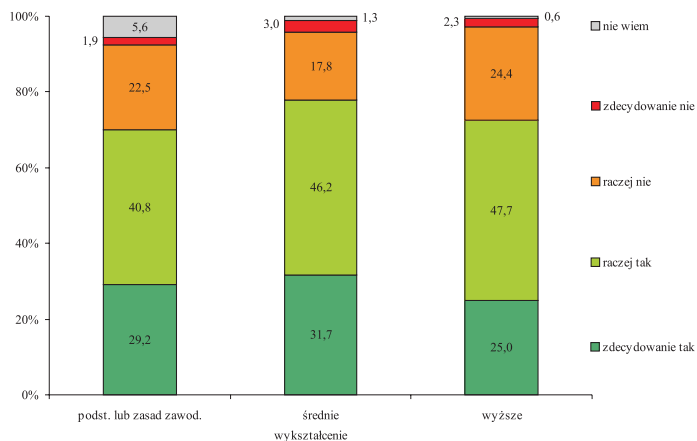
Fig. 3. Social awareness of harming the forest by the recreational traffic – depending on age

- miejsca zamieszkania ankietowanych (ryc. 4); uwagę zwracają odpowiedzi mieszkańców Warszawy, stanowiących statystycznie grupę najmniej świadomą powodowania szkód przez ruch rekreacyjny;
- wykształcenia ankietowanych (ryc. 5); istotność różnic dotyczy wariantu odpowiedzi „nie wiem”, pomiędzy osobami o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym zawodowym, a pozostałymi respondentami;

Ryc. 4. Społeczna świadomość odnośnie powodowania szkód w lesie przez ruch rekreacyjny – w zależności od miejsca zamieszkania

Fig. 4. Social awareness of harming the forest by the recreational traffic – depending on the place of residence

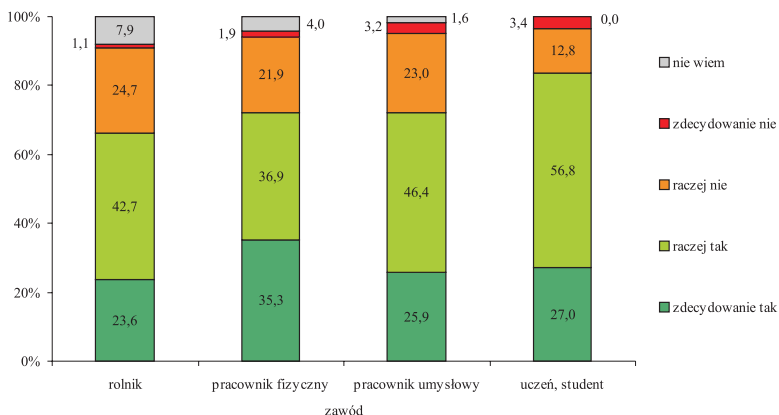

Ryc. 5. Społeczna świadomość odnośnie powodowania szkód w lesie przez ruch rekreacyjny – w zależności od wykształcenia

Fig. 5. Social awareness of harming the forest by the recreational traffic – depending on education

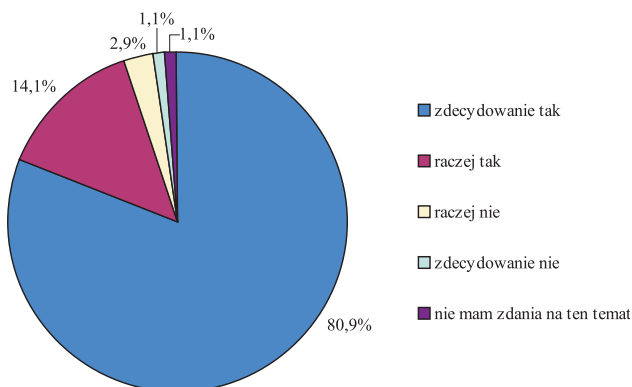
– zawodu respondentów (ryc. 6); najbardziej świadome odnośnie poruszonego aspektu okazały się osoby z grupy „uczeń, student”.

Przeważająca część społeczeństwa (95,0%) akceptuje stosowane ograniczenia podczas rekreacji w celu ochrony lasów dla kolejnych użytkowników (ryc. 7). Jest to odsetek osób większy niż udział procentowy osób świadomych, że wypoczynek powoduje szkody na terenach leśnych (73,9%). Związane jest to aprobatą limitacji również przez respondentów, którzy zadeklarowali niższy poziom świadomości powodowania szkód w zbiorowiskach leśnych przez ruch rekreacyjny.

Ryc. 6. Społeczna świadomość odnośnie powodowania szkód w lesie przez ruch rekreacyjny – w zależności od zawodu

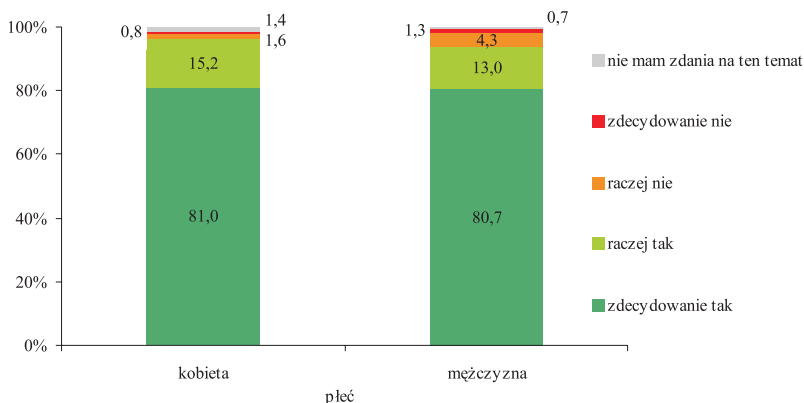
Fig. 6. Social awareness of harming the forest by the recreational traffic – depending on the profession

Ryc. 7. Społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń w wypoczynku w celu ochrony lasów – wyniki ogólne

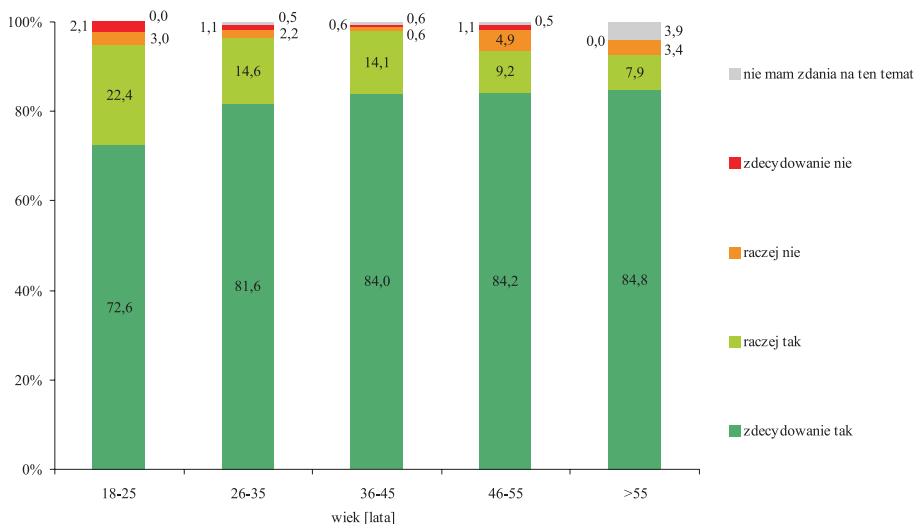
Fig. 7. Social reference to the applied restrictions on resting in order to protect the forests – the overall results

Wykazano statystycznie istotne różnice, polegające na tym, że grupami społecznymi w mniejszym stopniu akceptującymi stosowane ograniczenia są mężczyźni (ryc. 8), osoby w wieku 18–25 lat (ryc. 9), mieszkańcy Warszawy (ryc. 10), ankietowani o wykształceniu wyższym (ryc. 11) oraz respondenci z grupy „uczeń, student” (ryc. 12).

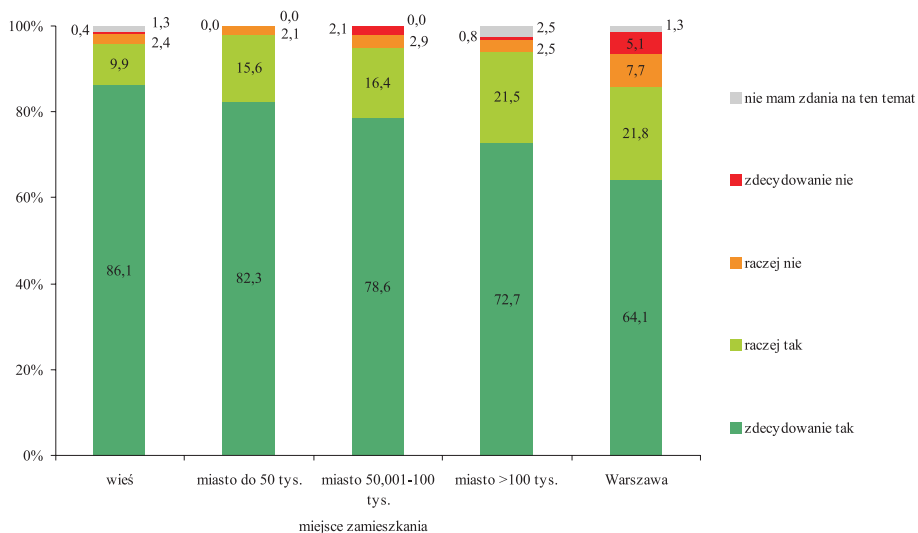
Ryc. 8. Społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń w wypoczynku w celu ochrony lasów – w zależności od płci

Fig. 8. Social reference to the applied restrictions on resting in order to protect the forests – according to sex

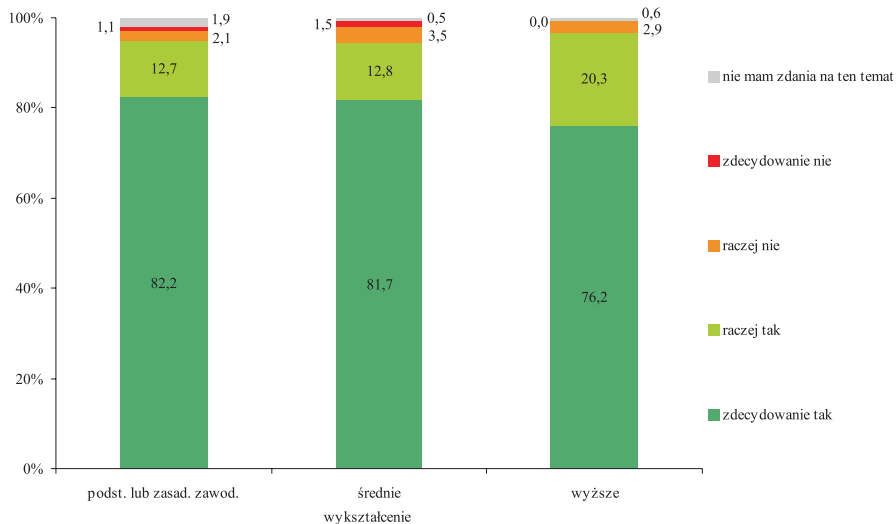
Ryc. 9. Społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń w wypoczynku w celu ochrony lasów – w zależności od wieku

Fig. 9. Social reference to the applied restrictions on resting in order to protect the forests – according to age

Ryc. 10. Społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń w wypoczynku w celu ochrony lasów – w zależności od miejsca zamieszkania

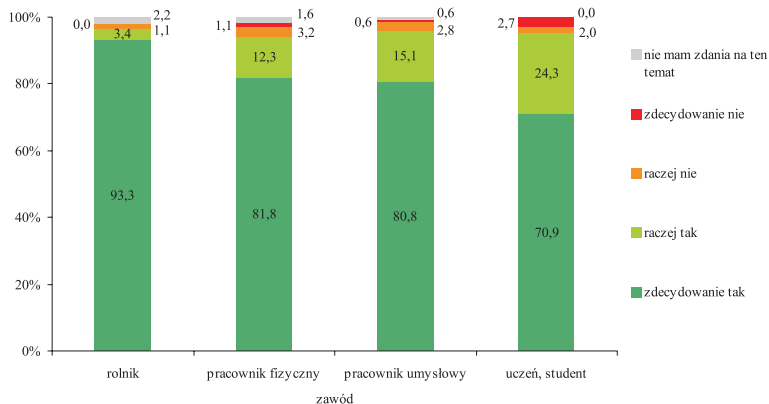
Fig. 10. Social reference to the applied restrictions on resting in order to protect the forests – depending on the place of residence

Ryc. 11. Społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń w wypoczynku w celu ochrony lasów – w zależności od wykształcenia

Fig. 11. Social reference to the applied restrictions on resting in order to protect the forests – according to education

Ryc. 12. Społeczne odniesienia do stosowanych ograniczeń w wypoczynku w celu ochrony lasów – w zależności od zawodu

Fig. 12. Social reference to the applied restrictions on resting in order to protect the forests – according to profession

Dyskusja wyników

Problematyka świadomości ekologicznej społeczeństwa w zakresie dotyczącym negatywnego wpływu ruchu rekreacyjnego na las, po rozpoznaniu, pozwala na optymizm, gdyż 73,9% ankietowanych osób zadeklarowało, że wie o możliwych konsekwencjach, mogących mieć miejsce w związku z realizacją wypoczynku na terenach leśnych. Z drugiej jednak strony, uwzględniając ponad 60% odsetek respondentów, dla których podczas wypoczynku najbardziej przeszkadzające okazały się śmieci oraz 44,0% udział osób wyrażających zapotrzebowanie na kosze na śmieci, można przypuszczać, że odpowiedzi ankietowanych są w pewnym zakresie 'deklaracją świadomości' (Kikulski 2008). Wskazują na to również dane statystyczne, dotyczące pożarów, bowiem prawie 40% z nich (lata 2001-2005) powstało w wyniku nieostrożności, z czego 95,9% przypadków było udziałem osób dorosłych (Leśnictwo 2007).

Uwzględniając cechy społeczne respondentów, stwierdzono statystycznie istotne różnice, polegające m.in. na tym, że osoby o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym zawodowym istotnie częściej udzielały odpowiedzi, że nie wiedzą, czy wypoczynek może powodować szkody na terenie lasów. W pewnym zakresie stanowi to potwierdzenie dla stwierdzenia Józwiak (2000), że „(...) im wyższy poziom wykształcenia, tym więcej elementów pozytywnych w zachowaniach w stosunku do środowiska”. Z drugiej strony, wyniki badań wskazujące, że ankietowani o wykształceniu wyższym statystycznie w mniejszym stopniu dopuszczają stosowanie ograniczeń podczas wypoczynku na terenach leśnych, przeczą powyższemu stwierdzeniu. W każdym razie przeważająca część społeczeństwa (95,0%) akceptuje stosowane ograniczenia w rekreacyjnym użytkowaniu lasu. W odniesieniu do przyzwolenia społecznego na stosowanie ograniczeń, uwidocznili się w pewnym zakresie *gender* – mężczyźni stanowią grupę społeczną, która w mniejszym stopniu akceptuje limitacje podczas rekreacji na terenach leśnych. Uwidocznione zostało tym samym większe uwrażliwienie kobiet na sprawy ochrony lasów, na co wskazała również Speath (2006), opierając się na wynikach badań przeprowadzo-

nych w Nowej Anglii – świadomość personalnej odpowiedzialności za pozostawienie lasów w dobrym stanie dla przyszłych pokoleń charakteryzuje 80% kobiet i 70% mężczyzn.

Wnioski

1. Poziom deklarowanej przez społeczeństwo świadomości w zakresie negatywnego wpływu ruchu rekreacyjnego na las jest wysoki (74%).
2. Wykazano społeczną akceptację stosowanych ograniczeń podczas wypoczynku w lasach celu ich ochrony i zachowania dla kolejnych użytkowników (95%).
3. Stwierdzono statystycznie istotne różnice w poziomie deklarowanej przez społeczeństwo wiedzy odnośnie negatywnego wpływu rekreacji na las oraz aprobaty stosowanych ograniczeń, w zależności od cech społecznych respondentów.
4. Zakres i argumentacja w podnoszeniu świadomości społecznej w zakresie interakcji zachodzących podczas rekreacyjnego użytkowania lasów jest tematem nadal otwartym.

Literatura

- Baranowska-Janota M., Kozłowski J. 1984. *Krańcowe progi przyrodnicze w rozwoju turystyki*. Instytut Kształtowania Środowiska, Warszawa.
- Faliński J.B. 1973. *Reakcja runa leśnego na wydeptywanie w świetle badań eksperymentalnych*. Phytocoenosis, 2 (3).
- Jóźwiak J. 2000. *Czynniki demograficzne w rozwoju Polski*. Materiały Konferencji: Ludzie, przyroda, kultura – krajobraz czynnikiem rozwoju Polski. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- Kellomaki S., Saastamoinen V.L. 1975. *Trampling tolerance of forest vegetation*. Acta Forestalia Fennica 146, Helsinki.
- Kikulski J. 2008. *Czynniki ograniczające rekreacyjne użytkowanie lasu*. Praca doktorska, Katedra Użytkowania Lasu, SGGW, Warszawa.
- Kostrowicki A. S. 1981. *Metoda obliczania odporności roślin na uszkodzenia mechaniczne powstałe na skutek wydeptywania*. Prace geograficzne nr 139.
- Krzymowska-Kostrowicka A. 1999. *Geoekologia turystyki i wypoczynku*. PWN, Warszawa.
- Łonkiewicz B., Kawecka A., Porawska A. 1986. *Wytyczne rekreacyjnego zagospodarowania lasów*. Naczelny Zarząd Lasów Państwowych, Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2004. *Użytkowanie lasów – moralne niepokoje?* W: Pieńkos K. (red.). *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach*. AWF, Warszawa, s. 26-32.
- Speath R. 2006. *Gender and perception of forests*. Report from Team of Specialists. W: Lidestav G., Holmgren E. *Symposium on Gender and Forestry and IUFRO 6.08.01. Workshop*. Proceedings. Faculty of Forest Sciences, Swedish University of Agricultural Sciences Umea, Sweden, p. 111-117.
- Tracz H. 2004. *Wpływ presji turystyczno-rekreacyjnej na wybrane parametry aktywności biologicznej gleby*. W: Pieńkos K. (red.). *Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach*. AWF, Warszawa, s. 257-263.
- Witkowska – Żuk L. 2000. *Roślinność leśna w warunkach presji turystycznej*. Sylwan, nr 11, s. 5-22.
- Leśnictwo* 2007. GUS, Warszawa.

Jarosław Kikulski

Wydział Leśny, SGGW w Warszawie

Katedra Użytkowania Lasu

kikulski@wl.sggw.pl